

Asia: VN/9727/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain 2 §:n muuttamiseksi

Lausuntopyynnön kysymykset

1. Lausunnonantajan organisaatio

Muu, mikä? [Itä-Uudenmaan hyvinvointialueen vammaisneuvosto]

2. Auttaako elämänvaiheita koskeva säännös yhdessä säännöskohtaisten perusteluiden kanssa arvioimaan, milloin on kyse sellaisesta avun ja tuen tarpeesta, johon tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin?

Ei

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Itä-Uudenmaan vammaisneuvosto tukee Vammaisfoorumin lausuntoa.

Kuten Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia ja mm. Itä-Suomen yliopiston Oikeustieteiden laitos toteavat, esitysluonnoksen 2 §:n 4 momentin elämänvaiheen käsite on edelleen tulkinnanvarainen eikä vastaa eduskunnan perustuslakivaliokunnan asettamia vaatimuksia. Sääntely lisää pikemminkin epäselvyyttä ja tulkinnanvaraisuutta siitä, milloin avun ja tuen tarpeeseen tulee vastata vammaispalvelulain mukaisin erityispalveluin.

Kuten Heta-liitto, olemme huolissamme siitä, että tarpeisiin keskittyminen hämärtää sitä, mihin vammaispalveluilla ylipäänsä pyritään. Tavoite ei ole vain tarpeisiin vastaaminen siinä mielessä, että turvataisiin ns. eksistenssiminimi, vaan taustalla on laajempia sekä perustuslaista että YK:n vammaissopimuksesta juontuvia tavoitteita. On todennäköistä, että varsinkin ikääntyneiden tarpeet tultaisiin ymmärtämään kapeasti. Perusteluissa kuvataan lähinnä aikuisuuteen liittyviä vastuita ja rooleja, mutta niitä on myös työiän ylittäneillä tai ikääntyneillä henkilöillä. Elämänvaiheiden sisällä on myös suuria yksilöllisiä eroja, jotka pitää ottaa huomioon palveluista päätettäessä.

Myös Ruseti ry toteaa, ettei RAI-arviointimenetelmä sovellu käytettäväksi vammaisten henkilöiden palvelutarpeen selvittämiseen, koska se ei riittävästi huomioi itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä elämää eikä siten ole sopusoinnussa YK:n vammaissopimuksen kanssa. Sopimuksesta tai sen tulkintakäytännöstä ei löydy tukea ajatukselle, jonka mukaan vammaisuuden perusteella myönnettävät erityispalvelut rajoittaisivat tiettyyn ikään, enemmänkin päinvastoin.

Kannatamme myös Heta-liiton, Muistiliiton, MLL:n ja lukuisten muiden lausujien näkemystä siitä, että yleislainsäädännön mukaiset palvelut eivät turvaa vammaispalvelulain ja YK:n vammaissopimuksen tavoitteiden toteutumista. Vammaispoliittisesti on merkittävä ongelma, että vammaisille ihmisille tarjotaan vielä aiempaa vahvemmin yleislakien mukaisia palveluja, jotka on käytännössä suunniteltu lähes yksinomaan ikääntyneiden henkilöiden tarpeisiin.

Perusteluissa toistuva lause "kotiin tuotavilla palveluilla ja sosiaalihuoltolain mukaisilla asumispalveluilla voidaan yleensä vastata iäkkään henkilön palvelutarpeisiin täysimääräisesti" kaventaa näkökulmaa vain hoivan ja hoidon tarpeisiin. Kaikilla ikääntyneillä vammaisilla ihmisillä ei ole hoivan tarvetta.

Kotihoidon saaminen edellyttää käytännössä, että henkilö odottaa kotihoidon käyntejä kotonaan, eikä se mahdollista vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden turvaamista. Tarvetta henkilökohtaiseen apuun, erityisen osallisuuden tukeen tai liikkumisen tukemiseen ei voida järjestää kotihoitona tai hoivana. Vammaisten palvelut eivät saa olla ns. eksistenssiminimin ja hengissä pysymisen turvaamiseen keskittyviä.

Olemme Heta-liiton tavoin huolissamme siitä, että laissa käytetään termejä tavanomainen elämä ja elämänvaiheessa tavanomainen tarve, jotka vaikuttavat eri tavoin palveluiden myöntämiseen. Termien samankaltaisuus aiheuttaa sekaannuksia siinä, miten niitä tulisi tulkita.

Kuten Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys - Ruseti toteaa, professori Salminen muistutti 22.11.2024 lausunnossaan, että missään elämänvaiheessa vammaista henkilöä ei vain elämänvaiheensa vuoksi tule asettaa tosiasiaa muita epäedullisempaan asemaan. Nyt esitetty sääntely johtaa vammaisia henkilöitä eriarvoistaviin käytäntöihin eri hyvinvointialueilla, mikä on ristiriidassa perustuslain 6§ 2.mom syrjintäkiellon sekä Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen 5 artiklan syrjintäkiellon kanssa.

Kuten MLL toteaa, esitysluonnoksen elämänvaihe "lapsuus" on hyvin yleisellä ja epätarkalla tasolla kirjattu eikä osiossa tavoiteta lapsuuden kehityskulkuja (0-17 vuotta) sillä tarkkuudella kuin tulisi edellyttää, jotta osio voisi toimia elämänvaihesääntösesityksen perusteluna ja pohjana. Perustelujen kirjaus "Vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpidon tarve ei välttämättä vielä poikkea saman ikäisten lasten tarpeista." ei pidä paikkaansa. Esim. henkilökohtaista apua ei voida pelkästään biologisen iän perusteella rajata pois vammaisilta lapsilta. Jaamme kirkkohallituksen huolen siitä, rippikoulun käyminen on turvattava myös niille vammaisille lapsille, jotka tarvitsevat siihen henkilökohtaisen avustajan apua.

Kannatamme Helsingin Invalidien Yhdistyksen lausuntoa. Ehdotettu säännös korostaa sosiaalihuoltolain ensisijaisuutta, mikä ohjaa viranomaisia siirtämään vammaisia henkilöitä ja pitkäaikaissairaita yleislain mukaisiin palveluihin. Nämä pääasiassa ikääntyvien ihmisten tarpeisiin suunnitellut joustamattomat, hoivaan perustuvat palvelut eivät huomioi henkilön yksilöllisiä tarpeita eivätkä turvaa vammaispalvelulain ja YK:n vammaissopimuksen tarkoittamaa itsenäistä elämää. Sosiaalihuoltolain palveluvalikoima eivät vastaa vammaisten ihmisten tai pitkäaikaissairaiden palveluiden tarvetta eikä määrää. Nämä määrärahasidonnaiset palvelut ovat lisäksi maksullisia ja tarkoitettu lyhytaikaisiksi.

Myös Neuroliitto ja Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL toteavat, että vammaispalvelujen kriteerejä on hyvinvointialueilla alettu tulkita erityisen tiukasti ja asiakkaita ohjataan yleislakien palvelujen piiriin. Henkilökohtaisesta avusta ei pidä tulla kotihoidon kaltainen, lyhyisiin asiakaskohtaamisiin pohjaava palvelu. Yleislakien avun ja tuen palvelujen resursseja tulisi lisätä merkittävästi ennen esityksen muutoksen voimaantuloa. Ongelma ei ole se, että ikääntyneitä henkilöitä pääsisi perusteetta vammaispalvelujen piiriin, vaan se, että vammaisten ihmisten palveluja on jo lakkautettu tai vähennetty vetoamalla uuden lain soveltamisalan tiukennukseen.

Tuemme Neuroliiton kantaa. Vanhuuden elämänvaihe pitäisi alkaa vasta vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta. Vammaisen ihmisen palvelujen kokonaisuus voi muodostua yleislakien ja erityislain mukaisista palveluista, mutta ratkaisu on arvioitava palvelukohtaisesti yksilöllisten tarpeiden perusteella.

Tavanomainen tarve -käsite kategorisoi ja johtaa helposti siihen, että asiakkaan ikä tai diagnoosi rajaavat asiakkaalle myönnettäviä palveluita ja tukia. Esityksen mukainen elämänvaiheen määrittely saattaa johtaa vammaissopimuksen ja perustuslain vastaiseen lain soveltamiseen. Asiakkaiden yhdenvertaisuus vaarantuu.

Kannatamme Valviran tavoin sitä, että säännösehdotuksessa pyritään korostamaan toimintarajoitteesta johtuvaa välttämätöntä avun ja tuen tarvetta, joka poikkeaa kyseessä olevaan elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvasta avun ja tuen tarpeesta. Ilmaisuu on kuitenkin edelleen liian tulkinnanvarainen.

Jaamme Hyvinvointialueyhtiö Hyvilin huolen siitä, mikä on yleislakien ja vammaispalvelulain välinen suhde silloin, kun palvelu olisi järjestettävissä yleislainsäädännön perusteella, mutta palvelua tosiasiaa ei ole. Jos henkilö on todettu vammaispalvelulain myöntämisedellytykset täyttäväksi henkilökseksi, mikä on vammaispalvelulain subjektiivisten oikeuksien suhde yleislainsäädäntöön?

Jaamme myös MLL:n näkemyksen, että elämänvaiheosio sisältää summittaisia esimerkkejä kyseiseen elämänvaiheeseen sopivista vammaispalveluista. Se saattaa vaikuttaa siihen, että palveluja myönnetään vain lain perusteluissa mainittuihin tarpeisiin. Kutenkin vammaispalvelulain tavoitteiden ja tarkoituksen mukaan palveluiden myöntämisen lähtökohta on tarve ja yksilöllinen harkinta.

Lakiehdotuksen säästötavoite 20 M€ ei ole realistinen, koska yleislakien mukaiset korvaavat palvelut maksaisivat todennäköisesti vähintään yhtä paljon sen lisäksi, että ne olisivat syrjiviä ja vammaisille ihmisille monin tavoin sopimattomia. Vammaisille ihmisille pitää jatkossakin mahdollistaa apu ja tuki, jonka myötä hän voi osallistua yhteiskuntaan täysipainoisesti ja tehokkaasti vammattomien ihmisten tavoin.

Heta-liitto toteaa, ettei perustuslakivaliokunnan lausunnossa (PeVL 44/2024 vp) linjattu elämänvaiheisiin perustuvan sääntelyn olevan sellaisenaan hyväksyttävä, vaan hyväksyttäviä olisivat elämänvaiheisiin kiinnittyvät arviointiperusteet. Tästä lakiluonnoksesta ei kuitenkaan ilmene, mitä nämä arviointiperusteet olisivat, vaan laissa olisi vain lueteltu eri elämänvaiheet. Lakiehdotuksessa ei myöskään avata, miten tavanomainen avun ja tuen tarve määritellään. Tästä syystä jää avoimeksi, millä kriteereillä kussakin elämänvaiheessa ilmenevää tavanomaista tarvetta tulee arvioida.

Lain valmistelussa tulee ottaa aikalisä ja käydä ajan kanssa läpi vaihtoehtoisia sääntelytapoja. Uuden vammaispalvelulain 2 § 1 momentti joka tapauksessa edellyttää, että palveluntarpeen tulee aiheutua vammasta tai sairaudesta. Yleisinä edellytyksinä ovat myös mm. palvelujen välttämättömyys sekä yleispalvelujen riittämättömyys ja sopimattomuus. Ikääntyminen ei siis nytkään oikeuta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin.

3. Turvaako esitys vammaispalveluita aiemmin saaneiden vammaisten henkilöiden oikeuden saada vammaispalveluita myös ikääntyessä?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Olemme Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kanssa samaa mieltä siitä, ettei 2 §:n 4 momentin ehdotettu muotoilu ole onnistunut. Lain tarkoituksesta säädetään lain 1 §:ssä. Tämän lisäksi ehdotetussa 2 §:n 4 momentissa säädettäisiin soveltamisalan arviointia koskevasta tarkoituksesta ("Tarkoituksena on, että vammainen henkilö voi toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä kaikissa elämänvaiheissa.") sekä lain tarkoituksen huomioon ottamisesta ("Lain tarkoitus tulee ottaa huomioon arvioitaessa eri elämänvaiheissa olevien vammaisten henkilöiden oikeutta saada tämän lain perusteella palveluita"). Tällainen sääntely on omiaan hämärtämään esimerkiksi sitä, onko mainittuja seikkoja arvioitava eri tarkoituksen näkökulmasta, ja toisaalta herättämään kysymyksen siitä, onko soveltamisalalla ja lain tarkoituksella tahattomasti toisistaan poikkeava sisältö. Momentin loppuosa kokonaisuudessaan on myös epäselvästi muotoiltu. Säännöksestä tulisi ilmetä selkeämmin, mitä seikkoja tulee arvioinnissa ottaa huomioon ja mistä arvioinnista on kyse.

Yhdymme THL:n pelkoon siitä, että ikääntyneen vammaisen henkilön palvelutarpeet tulkitaan osaksi elämänvaiheeseen tavanomaisesti kuuluvaa tuen tarvetta, vaikka ne johtuvat pitkäaikaisesta vammasta.

Muistutamme Ruseti ry:n tavoin siitä, että monissa elämänmittaisissa vammoissa ja pitkäaikaissairauksissa esiintyy myöhäisoireita, jotka alkavat aikuisiällä. Myöhäisoireita ei tule sekoittaa elämänvaiheesta tai vanhuudesta johtuvaan toimintakyvyn heikentymiseen ja evätä palveluja sillä perusteella. Ihminen voi vammautua myös ikääntyneenä tai sairastua pitkäaikaisesti, jolloin pääsy vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin on taattava. Kuten Neuroliitto toteaa, pitkäaikaissairaudet heikentävät henkilön toimintakykyä vähitellen vuosien tai jopa vuosikymmenten aikana. Tällaisen palvelujen tarpeeseen on vastattava vammaispalveluilla myös silloin, kun henkilö hakee ja tarvitsee palveluita vasta ikääntyneenä.

Niin kauan kuin vammaisen ihminen ei tarvitse hoivaa, vaan apua arkeensa, sitä tulisi verrata aikuisuuden normaaleihin toimintoihin ja turvata hänelle vammaispalvelujen mukainen apu.

Jaamme Helsingin Invalidien Yhdistyksen lausuman siitä, ettei säännösmuutos takaa palveluiden jatkuvuutta vammaisen henkilön ikääntyessä, vaan ohjaa säästöpainosten hyvinvointialueiden viranomaisia harkinnanvaraisiin ja epätarkoituksenmukaisiin päätöksiin. Tämän välttämiseksi pykälässä tulisi olla selkeä viittaus vammaispalvelulain 1 §:än, jotta sen tarkoitusta ei päätöstä tehtäessä unohdetaisi.

Toteamme Neuroliiton tavoin, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden osallisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen on mahdollistettava itsenäistä elämää tukevien vammaispalvelujen avulla. Vanhuuden elämänvaihe alkaisi vasta vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta, jolloin niihin voidaan vastata yleislakien mukaisilla palveluilla ja tuilla.

Kannatamme Heta-liiton ja mm. Kirkkohallituksen kantaa, että vammaispalvelujen jatkuvuus on turvattava myös ikääntyneenä. Muutoilusta on tarve tehdä velvoittavampi, jos sen halutaan toteutuvan käytännössä. Vanhuus alkaisi vasta vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta. Niin kauan kuin vammaisen ihminen ei tarvitse vielä varsinaisesti hoivaa vaan apua arkeensa, sitä tulisi verrata aikuisuuden normaaleihin toimintoihin.

4. Täydentääkö elämänvaiheita koskeva säännösehdotus jo hyväksyttyä soveltamisalakokonaisuutta riittävästi sen turvaamiseksi, että vammaispalvelulaki säilyy erityslakina?

-

Voit halutessasi perustella vastausta tai lisätä muutosehdotuksen

Kannatamme THL:n linjausta, että soveltamisalan täsmentämisen vaikutuksia tulee seurata sen varmistamiseksi, että vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat eikä vammaisia henkilöitä ohjaudu sellaisiin yleislakien mukaisiin palveluihin, jotka eivät vastaa heidän palvelutarvettaan.

Toteamme Muistiliiton tavoin, että vammaispalvelulain tarkoitus on:

- 1) Edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskuntaan sekä poistaa näiden toteutumisen esteitä.
- 2) Tukea vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista.
- 3) Turvata yksilöllisiin tarpeisiin perustuvat, riittävät ja laadukkaat palvelut.

Mielestämme vammaisten iäkkäiden henkilöiden avun ja tuen tarpeisiin ei siksi voida vastata sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla. Väite, että ikääntyneiden henkilöiden tarpeisiin voitaisiin pääsääntöisesti vastata sosiaalihuoltolain mukaisin palveluin, hämärtää yleis- ja erityislainsäädännön välistä eroa ja johtaa siihen, että ikääntyneiden vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet jäävät tunnistamatta ja täyttymättä.

Kannatamme Ruseti ry:n lausumaa, että elämänvaihe on käsitteenä yleistävä, epätäsmällinen ja tulkinnanvarainen, eikä se ole yksiselitteisesti täsmennettävissä siten, ettei se vaarantaisi yhdenvertaisuutta ja sekä vammaisten henkilöiden että päätöksistään vastaavien sosiaalialan työntekijöiden oikeusturvaa. Nykyisen lain tarkoitusta ja tavoitteita on merkittävästi rajattu mm. poistamalla laista viittaukset yhdenvertaisuuslakiin ja YK:n vammaisyleissopimukseen, osallisuuteen ja osallistumiseen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä itsenäiseen elämään.

Jaamme Ihmisoikeuskeskuksen huolen sosiaalipalveluiden järjestämisen haasteista: ”Luonnoksessa todetaan, että vaikka yleislain mukaisiin palveluihin ei yleensä ole subjektiivista oikeutta, iäkkäille henkilöille on kuitenkin tarjottava heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavat palvelut. Siksi palvelujen järjestämisen resurssit tulee mitoittaa hyvinvointialueilla siten, että erilaisia palveluja on tarjolla sekä väestö- että yksilötasolla. Tämä pitää tuki paikkansa. Hallitus on kuitenkin esittänyt hyvinvointialueille uusia säästötavoitteita. Hallitukselle on varmasti selvää, että säästötavoitteita voidaan hakea lähinnä vain määrärahasidonnaisista palveluista, kuten sosiaalihuoltolain mukaisesta kotipalvelusta.”

Jaamme Näkövammaisten liiton huolen siitä, että ehdotuksessa nostetaan esiin vain yhdenvertaisuus, vaikka lain tarkoitussäännöstä on noudatettava kokonaisuutena. Säännöksessä tulee mainita ainakin itsenäisyys ja itsemääräämisoikeus. Vammaispalvelulain tarkoitussäännöksen tulee viitata täsmällisesti pykälänumerolla eikä vain yleisellä viittauksella lain tarkoitukseen.

Olemme samaa mieltä Helsingin Invalidien Yhdistyksen kanssa siitä, että ehdotettu laki kasvattaa riskiä myönteisten vammaispalvelupäätösten epätasa-arvoista, satunnaista ja jopa lainvastaista

rajoittamista säästösyistä vain osaan lain suojaa tarvitsevista henkilöistä. Lakiluonnokseen suunnitellut lisäykset ja täsmennykset eivät poista sitä, etteikö lakia voitaisi soveltaa säästötarkoituksessa vammaisen ihmisen tosiasiallisten avuntarpeiden vastaisesti.

Elämänvaihe on käsitteenä yleistävä, epätäsmällinen ja tulkinnanvarainen, eikä se ole yksiselitteisesti täsmennettävissä niin, ettei se vaarantaisi yhdenvertaisuutta ja niin vammaisten henkilöiden kuin heidän päätöksistään vastaavien sosiaalialan työntekijöiden oikeusturvaa.

Yhdymme Neuroliiton huoleen siitä, että yleispalvelujen ensisijaisuuden korostaminen heikentää tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Yleispalvelut ovat usein määrärahasidonnaisia ja niiden saantikriteerit rajoittavat merkittävästi palvelujen saantia. Vammaisuuden tai pitkäaikaissairauden perusteella tarvittavien palvelujen siirtäminen yleislain piiriin voi johtaa siihen, ettei asiakas tosiasiaassa saa lainkaan palveluja, vaikka hänen arjesta suoriutumisensa on selkeästi vaikeutunutta. On myös todennäköistä, että tällaisessa erittäin vaikeassa tilanteessa olevat haavoittuvat henkilöt eivät ole kykeneviä edes hoitamaan asiaansa esim. valituksella tai kantelulla, vaan he jäävät oman onnensa ja läheistensä varaan ilman palveluita. Vammaissopimuksen 19 artikla (mahdollisuus elää itsenäisesti ja olla osallisena yhteisössä) ja perustuslain 19 pykälä (riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut) eivät tällöin toteudu.

Olemme samaa mieltä kuin MLL, jonka mielestä lakimuutoksen tarkoituksena on säästää 20 M€ vammaisten ihmisten palveluista. Vammaisille ihmisille pitää turvata vammaispalvelulain avulla heidän tarvitsemansa ja heille kuuluvat palvelut.

Tuemme Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kantaa, että säännöstä tulee täsmentää niin, että siihen tuodaan niitä tekijöitä, joiden valossa tavanomaiseen elämänvaiheeseen kuuluva tarkastelu tehdään, jotta lain soveltaminen yksilötasolla ja siten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta tulisi selkeämmäksi.

Jaamme Heta-liiton huolen siitä, ettei uhka ole vammaispalvelulein säilyminen erityislakina, vaan vammaispalvelujen saamisen perusteeton rajoittaminen ja Suomen vammaispoliittinen taantuminen. Jo tällä hetkellä hyvinvointialueet ovat alkaneet painottaa yleispalveluja kaiken ikäisille vammaisille sekä karsia aiemmin myönnettyjä palveluita. YK:n vammaissopimuksen tulkinnassa on korostettu yksilöllisten palvelujen merkitystä, mutta Suomessa päinvastoin painotetaan yleispalveluja kuten kotihoitoa ja siihen liittyviä tukipalveluja. Uuden kiristyneen valmistelu osana hallituksen säästöpakettia antaa hyvinvointialueille jälleen kehotuksen pyrkiä rajaamaan vammaisten ihmisten palveluja ja oikeuksia. Vammaispalvelulaki ei ole uhannut muodostua koko väestöä koskevaksi yleislaiksi eikä näin ole myöskään ollut uuden vammaispalvelulain aikana. Eduskunnan vuoden 2024 lausuma edellytti toimia tarvittaessa, eikä nyt ole tarvetta säätää uudesta kiristyksestä tällä aikataululla.

Toteamme Ihmisoikeuskeskuksen tavoin, että kysymyksen asettelu on johdattelleva, koska se perustuu taustaoletukseen, että niiden vammaisten henkilöiden, joiden vamma johtuu ikääntyneenä sairastumisesta, ei kuulukaan nauttia samoista oikeuksista kuin muiden vammaisten henkilöiden. Tärkeämpää olisi kysyä, turvaako vammaispalvelulain ja yleislainsäädännön kokonaisuus riittävät sosiaalipalvelut kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti. Se, että apua ja tukea tarvitaan suhteellisesti eniten vanhimmissa ikäluokissa, ei ole peruste poiketa yhdenvertaisuudesta ja jättää vanhimpia ihmisiä heikompien palvelujen varaan.

Vaikka käsillä olevassa luonnoksessa ikääntymisrajaus on kuvattu elämänvaiheajattelun kautta, ei esitys peittele sitä, että rajauksen syynä on ikääntyneimpien ikäluokkien suuri avun tarve ja tästä aiheutuvat kustannukset. Katsomme Ihmisoikeuskeskuksen tavoin, etteivät perustelut täytä perustuslakivaliokunnan lausunnossaan esittämiä edellytyksiä.

Luonnoksessa todetaan, että vaikka yleislain mukaisiin palveluihin ei yleensä ole subjektiivista oikeutta, iäkkäille henkilöille on kuitenkin tarjottava heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa vastaavat palvelut. Siksi palvelujen järjestämisen resurssit tulee mitoittaa hyvinvointialueilla siten, että erilaisia palveluja on tarjolla sekä väestö- että yksilötasolla. Hallitus on kuitenkin esittänyt hyvinvointialueille uusia säästötavoitteita, minkä vuoksi on selvää, että säästötavoitteita voidaan hakea lähinnä vain määrärahasidonnaisista palveluista, kuten kotipalvelusta.

Yhdymme Kirkkohallituksen ja monen muun lausujan kantaan siitä, että vanhuus alkaisi vasta vahvemman tuen ja hoivan tarpeesta. Niin kauan kuin vammaisen ihminen ei tarvitse hoivaa, vaan apua arkeensa, sitä tulisi verrata aikuisuuden normaaleihin toimintoihin.

5. Mitä muuta haluat sanoa esityksestä?

Lakiesitysluonnos tulee palauttaa valmisteluun.

Myös THL pitää lakimuutoksen ajoitusta ongelmallisena. Uusi vammaispalvelulaki tuli voimaan 1.1.2025, sen soveltamisalaa muutettiin jo kertaalleen loppuvuodesta 2024, ja nyt lainsäädäntöä ollaan jälleen muuttamassa. Toistuvat ja nopealla aikataululla toteutetut muutokset vaikeuttavat merkittävästi lain toimeenpanoa. Ne edellyttävät jatkuvaa henkilöstön kouluttamista, ohjeistusten päivittämistä ja palvelurakenteiden sopeuttamista, mikä vie resursseja varsinaisesta asiakastyöstä. Asiakkaiden näkökulmasta jatkuvat muutokset heikentävät oikeusvarmuutta ja ennakoitavuutta, mikä voi johtaa epävarmuuteen palvelujen saatavuudesta ja sisällöstä. Erityisesti siirtymävaiheessa on riski, että yksilölliset tarpeet jäävät tunnistamatta tai palvelut katkeavat.

Siirtymäsäännöksissä on säädettävä, että vuoden 2025 aikana tehty, nykyisen lain mukaiset päätökset pysyvät voimassa, eikä niitä tarkisteta lakimuutoksen vuoksi. Lisäksi on säädettävä menettelytavoista niiden hakemusten osalta, jotka ovat vireillä tämän lakimuutoksen voimaantullessa, jotta asiakkaiden oikeusturva turvataan ja varmistetaan lain toimeenpanon hallittavuus.

Itä-Uudenmaan vammaisneuvosto kannattaa Muistiliiton ehdotusta, että sekä vammaispalveluiden että tarvittaessa yleislakiin perustuvien hoivapalveluiden saatavuus pitää taata kaikille ikäryhmille, riippumatta henkilön iästä tai vammautumisen tavasta. Ensisijaisen lainsäädännön perusteella järjestettäviä palveluita pitää tosiasiallisesti olla saatavilla kaikille niitä tarvitseville. Lakiesityksen ajatus, että iäkkäillä henkilöillä olisi yleensä mahdollista käyttää maksullisia palveluita elämänsä loppuvaiheessa, on asiaton eikä hyväksyttävä, koska se ei huomioi yksilöllisiä elämäntilanteita eikä vastaa yhdenvertaisuusperiaatteen vaatimuksiin.

Olemme huolissamme siitä, että vammaispalvelulain toissijaisuus korostuu väärällä tavalla. Se luo virheellisen käsityksen siitä, että ensisijaisten lakien perusteella järjestettävät palvelut olisivat vammaisille ihmisille sopivia ja riittäviä.

Jaamme Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen, jonka mukaan YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä kohdellaan yhdenvertaisesti sekä keskenään että suhteessa muihin ihmisiin. Vammaispalvelulaki sisältää palveluja, joita muu lainsäädäntö ei sisällä ollenkaan tai sisältää ne sisällöltään heikompina, maksullisina tai sellaisina, joihin ei ole subjektiivista oikeutta. Lainvalintaa koskevat säännökset ovat sopusoinnussa YK:n vammaisyleissopimuksen kanssa, jos ja vain jos ne johtavat siihen, että vammaisia henkilöitä kohdellaan lainsäädännön kokonaisuudessa yhdenvertaisesti.

Ihmisoikeuskeskus tuo lausunnossaan hyvin esiin kotihoidon saatavuuden ja resursoinnin haasteita. Myös JHL huomauttaa, että kotihoidon saatavuus on jo nykyisellään vaikeaa ja sen piiriin pääsevät vanhukset ovat lähtökohtaisesti koko ajan huonokuntoisempia. Vammaispalvelulain elämänvaiherajaus yhdistettynä kotihoidon yli 16 M€ lisäleikkauksiin merkitsisi vammaisten ihmisten välttämättömien palvelujen merkittävää leikkausta, koska esim. kotihoidon palvelujen saatavuus on rajallista.

On tärkeää huomioida myös JHL:n esiin nostama ongelma, että hyvinvointialueiden käytännöt johtavat epätarkoituksenmukaisiin hyvin lyhyisiin työvuoroihin, mikä vaikeuttaa suuresti henkilökohtaisen avun saatavuutta.

Valviran mukaan vaikuttaa siltä, että osalla hyvinvointialueista on jo nyt vaikeuksia toteuttaa vammaispalvelujen sosiaalityön asiakasprosessia lain edellyttämällä tavalla. Siksi on varmistettava, että hyvinvointialueet pystyvät toteuttamaan asiakaskohtaista yksilöllistä palveluntarpeen arviointia ja asiakkaan yksilöllistä tarvetta vastaavien palvelujen järjestämisen.

Kuten MLL toteaa, vammaispalvelulain jo pari vuotta kestänyt sekava prosessi on hämärtänyt lain perimmäistä tarkoitusta ja tulee tekemään lain tulkinnasta, toimeenpanosta ja soveltamisesta erittäin hankalaa, mikä heikentää vammaisten ihmisten palveluiden saantia ja oikeusturvaansa.

Yhdymme Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kantaan, että riippumatta vammaisen henkilön elämänvaiheesta tai siitä, onko hänen palvelunsa myönnetty vammaispalvelulain, sosiaalihuoltolain tai muun ensisijaisen lain nojalla, on varmistettava, että hän saa riittävät ja yksilöllisen tarpeen mukaiset sosiaalipalvelut perustuslain edellyttämällä tavalla.

Kuten Heta-liitto toteaa, vammaispalvelulaki on keskeisimpiä keinoja YK:n vammaissopimuksen toimeenpanemiseksi. Siksi on välttämätöntä arvioida, toteuttaako valittu sääntelytapa YK:n vammaissopimusta.

Ehdotuksen väitetään tuottavan säästöjä, mutta toisaalta väitetään, ettei esityksellä olisi merkittäviä perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia vammaisiin tai iäkkäisiin henkilöihin. Jos tarkoitus on painottaa sitä, että tietyissä elämänvaiheissa tulee järjestää yleislainsäädännön mukaiset palvelut esimerkiksi henkilökohtaisen avun sijaan, on sillä väistämättä perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia. Esitystä pitää arvioida myös perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon kannalta.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Saman pykälän 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveyspalvelut. Perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan viimeksi mainitussa momentissa tarkoitetun sääntelyn lähtökohtana voidaan pitää sellaista palvelujen tasoa, joka luo jokaiselle ihmiselle edellytykset toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä (HE 309/1993 vp., s. 71/II). Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Näiden oikeuksien toteuttamiseksi mm. henkilökohtaisesta avusta on säädetty subjektiivisena oikeutena.

Jaamme Ihmisoikeuskeskuksen käsityksen, jonka mukaan YK:n vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä kohdellaan yhdenvertaisesti sekä keskenään että suhteessa muihin ihmisiin. Vammaispalvelulaki sisältää palveluja, joita muu lainsäädäntö ei sisällä ollenkaan tai sisältää ne sisällöltään heikompina, maksullisina tai sellaisina, joihin ei ole subjektiivista oikeutta.

Vaikka sosiaalihuoltolain asiakkaan edun määritelmästä on poistettu taloudellinen etu (HE 122/2024 vp), perusoikeuksien on silti toteuduttava yhdenvertaisesti ja lakia on tulkittava perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Kun hyvinvointialue arvioi, minkä lain nojalla asiakas on oikeutettu palveluihin, asiakkaan etu määritellään sosiaalihuoltolain mukaisesti ottamatta huomioon asiakkaan taloudellista etua. Silti hyvinvointialueen on arvioitava, tuleeko asiakas tässä tilanteessa syrjityksi iän tai terveydentilan perusteella suhteessa ei-vammaiseen henkilöön.

THL:n kotihoidon käyntitilasto osoittaa, että vuonna 2022 kotihoidon käynnit vähenivät 2,1 miljoonalla käynnillä ja vuonna 2023 0,9 miljoonalla käynnillä, vaikka väestö ikääntyy ja palvelutarpeet kasvavat. Ei siis ole realistista ajatella, että ikääntyneiden vammaisten ihmisten palvelutarpeet täyttyisivät kotihoidon turvin.

Ihmisoikeuskeskus toteaa, että palveluihin pääsy on vaikeutunut ja niiden sisältö on kaventunut. Esimerkiksi kotihoito rajoittuu nykyisin pääosin perushoitoon ja sairaanhoitoon. Muut tarpeet, kuten tarve sosiaaliseen kanssakäymiseen ja osallistumiseen, kognitiiviset tarpeet, kodinhoito, asioiden hoitaminen ja ulkoilu jäävät pitkälti hoitamatta. Vammaisten henkilöiden oikeuksien koskevan yleissopimuksen mukaan kuitenkin sen kaikki oikeudet kuuluvat iästä riippumatta kaikille vammaisille henkilöille. Näitä oikeuksia ovat esimerkiksi oikeus kulttuurielämään ja muuhun osallisuuteen yhteisöissä ja oikeus henkilökohtaiseen apuun.

Itä-Uudenmaan vammaisneuvosto esittää huolensa siitä, että vammaisjärjestöjen toimintaedellytyksiä on merkittävästi kavennettu, mikä lisää julkisten palvelujen tarvetta. Vammaiset ihmiset ovat erityisen heikossa asemassa, minkä vuoksi heidän palvelujensa rajoittaminen ei ole hyväksyttävää.

Aatelo Maija
Itä- Uudenmaan hyvinvointialueen vammaisneuvosto